

Milli Təhlükəsizlik Siyasətləri

Yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyində rollar və vəzifələr

Bu buraxılışla bağlı: TSİ-ı Köməkçi materialları yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi(TSİd) və təhlükəsizlik sektoru islahatı(TSİ) üzrə mövzulara qısa girişlər verir. Bu cür buraxılışlar indiki dövrdə gedən debatları ümumiləşdirir, əsas terminləri izah edir və geniş təcrübəyə əsaslanaraq əsas gərginlik doğuran məsələləri üzə çıxarır. TSİ Köməkçi materialları yaxşı idarəçilik və ya islahat üçün spesifik modelləri,siyasi proqramları və ya təklifləri təbliğ etmir,əksinə hər bir bu cür mövzular üzrə oxucuların biliklərinin artması üçün, onları əlavə vəsaitlərlə təmin edir. TSİ Köməkçi materialları yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi (TSİd) və Təhlükəsizlik sektoru islahatı (TSİ) üzrə mövcud yanaşmaları anlamaq və tənqidi qiymətləndirmə aparmaq istəyən təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi və islahatı üzrə çalışan maraqlı tərəflər üçün nəzərdə tutulan vəsaitdir.

Bu TSİ-ı Köməkçi materialları ləri ilə bağlı: Bu Köməkçi materialları, milli təhlükəsizlik siyasətlərinin yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyində rolu haqqındadır. Milli təhlükəsizlik siyasətləri yüksək səviyyəli sənədlər olub, çoxtərəfli prioritetlər və dəyərlər müəyyən edir və onların əsasında dövlətin təhlükəsizlik təminatı aparılır, idarəetmə təmin edilir və təhlükəsizlik qüvvələri üzərində nəzarət aparılır. Bu səbəbdən milli təhlükəsizlik siyasətləri də effektiv TSİ-ı üçün zəruri sayılır. Bu Köməkçi materiallar, formalaşmış milli təhlükəsizlik siyasətinin yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi(TSİd)-ne hansı töhvə verə biləcəyini izah edir.

Bu TSİ Köməkçi materialları aşağıdakı suallara cavab verir:

- ▶ Milli təhlükəsizlik siyasəti nə deməkdir?
- ▶ Milli təhlükəsizlik siyasəti yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyinə hansı töhvələri verir?
- ▶ Milli təhlükəsizlik siyasətinin formalaşdırılması zamanı hansı əsas addımlar atılır?
- ▶ Milli təhlükəsizlik siyasəti formalaşdırılan zaman hansı problemlər yaşanır?
- ▶ Milli təhlükəsizlik siyasətləri TSİ-ı ilə necə bağlıdır?.....

Milli təhlükəsizlik siyasəti nə deməkdir?

Milli təhlükəsizlik siyasəti, dövlətin öz təhlükəsizliyini və vətəndaşların təhlükəsizliyini necə təmin etdiyini göstərən rəsmi sənəddir. O, təhlükəsizlik mühitinin ortaya çıxardığı təhlükə və risklərin ölkə tərəfindən necə başa düşüldüyünü müəyyən edir və dövlətin və əhalinin təhlükəsizliyini təmin edən zaman əldə rəhbər tutulan dəyərlər və prinsipləri müəyyən edir. O, ölkənin çoxtərəfli baxışını ortaya qoymaq məqsədi güdür və bu baxışın əsasında milli təhlükəsizlik strategiyası və ya sektoraltı planlar kimi sənədlər hazırlanır. Milli təhlükəsizlik siyasəti vahid sənəd formasında ola bilər, lakin o həm də bir-biri ilə bağlı olan birləşmiş siyasəti təşkil edən mövcud sənədlər toplusunu da əks etdirə bilər. Milli təhlükəsizlik siyasəti özünün başlığı ilə yox, xidmət etdiyi məqsədə uyğun hazırlanır: o, plan, strategiya, konsepsiya, doktrina və oxşar adlar daşıya bilər.

Milli təhlükəsizlik siyasəti hökumətin fəaliyyəti üçün rəhbər sənəddir: o qanun deyil, lakin onun həyata keçirilməsi təhlükəsizliyin təminatı, idarəetməsi və onun üzərində nəzarətin aparılması məqsədilə hüquqi sənədlərdə dəyişikliklər tələb edə bilər. **Milli təhlükəsizlik siyasəti yaxşı idarəçilik prinsiplərinin təhlükəsizlik sektoruna tətbiq edilməsinə imkan yaradır.**

Milli təhlükəsizlik siyasətləri ölkənin dəyərləri və maraqlarını, idarəetmə strukturlarını və qərar vermə proseslərini nəzərə alır və adətən dövlətin və onun əhalisinin gələcək təhlükəsizliyi ilə bağlı uzun müddətli baxışa istiqamətlənir. **Milli təhlükəsizlik siyasəti təkcə hakimiyyətdə olan hökumətin və başqa dövlət təsisatlarının fikrini əks etdirməməlidir, o həm də demokratik təmsilçilik və ya ictimai məsləhətləşmələr vasitəsilə ölkənin vətəndaşlarının da fikrini ifadə etməlidir.** Milli təhlükəsizlik siyasəti, xüsusi hal kimi tələb yarandığı zaman və ya qanuni tələb nəticəsində hazırlana bilər, məsələn, konstitusiyaya uyğun olaraq və ya beynəlxalq sazişin ratifikasiya edilməsi nəticəsində ortaya çıxarılır.

Milli təhlükəsizlik siyasəti adətən 1-ci Şəkildə ifadə edilən elementləri əhatə edir.

Baxış və məqsədlər

- Yaxın gələcəyin xüsusi dövrü üçün dövlətin qurmaq istədiyi milli təhlükəsizlik siyasətinin şərtlərinin aydın və real təsviri və nəticədə bu siyasətin əldə etməyə çalışdığı məqsədlər və nəzərdə tutulan son nəticələr.

Dəyərlər və prinsiplər

- Strategiyanın həyata keçirilməsində aparıcı rol oynayan dəyərlər və prinsiplərin bəyan edilməsi ,o cümlədən, insan hüquqlarına hörmət və gəndər bərabərliyi kimi beynəlxalq öhdəliklərin bəyan edilməsi.

Milli maraq və strateji mühit

- Daxili şəraiti,prioritetləri və öhdəlikləri nəzərə alan dövlət təhlükəsizliyi prioritetlərinin təsvir edilməsi.

Beynəlxalq öhdəliklər

- Beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlıq üzrə ölkə perspektivləri ,o cümlədən, çoxtərəfli öhdəliklər və beynəlxalq hüquqi öhdəliklər

Cari və gələcək təhlükələr,risklər,təhdidlər və imkanlar

- Həyati maraqlara zərər,itki və zədə vura bilən və ya bu siyasəti həyata keçirməyin qarşısını alan potensial daxili və xarici amillərin geniş dəyərləndirilməsi .

Şəkil1. Milli təhlükəsizlik siyasətinin tipik elementləri

Yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi (TSİd) və təhlükəsizlik sektoru islahatı(TSİ).

Yaxşı TSİd-i, yaxşı idarəçiliyin prinsiplərinin, dövlət tərəfindən təhlükəsizliyin təmin edilməsinə necə tətbiq edilməsini göstərir. Yaxşı TSİd-nin prinsipləri hesabatlılıq, şəffaflıq, qanun aliliyi,iştirakçılıq, vaxtında problemlərə reaksiya verilməsi,effektivlik və məhsuldarlıqdan ibarətdir. Yaxşı TSİd-i isə normativ sənədlər əsasında yaradılmış standartlar olub, dövlət və əhalinin təhlükəsizliyini demokratik dövlətin necə təmin etməli olduğunu göstərir.

Təhlükəsizlik sektoru, ölkə və yerli səviyyələrdə

təhlükəsizliyin təmin edilməsi,onun idarəetməsi və onun üzərində nəzarət funksiyalarına məsul olan bütün strukturlar, təsisatlar və təhlükəsizlik qulluqçularından ibarətdir. Yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi o deməkdir ki, təhlükəsizlik sektoru dövlət və əhalinin təhlükəsizliyini effektiv və hesabatlı olaraq demokratik mülki nəzarət əsasında,qanun aliliyi və insan hüquqlarına hörmət əsasında təmin edir.

Yaxşı TSİd –nin qurulması təhlükəsizlik sektoru islahatının məqsədidir. TSİ siyasi və texniki proses olub təhlükəsizliyin təmin edilməsini, idarəetməsini və onun üzərində nəzarəti mülki demokratik nəzarət,qanun aliliyi və insan hüquqları çərçivəsində daha da effektiv və daha da hesabatlı etməklə dövlətin və əhalinin

təhlükəsizliyini yaxşılaşdırmaqdır. TSİ-ni sadəcə dövlət təhlükəsizliyi təminatının bir hissəsinə fokuslana bilər və ya bütöv sistemin necə işləməsinə fokuslana bilər, burada əsas məsələ effektivlik və məhsuldarlığın yaxşılaşdırılmasıdır.

Bu əsas təriflər haqqında daha ətraflı məlumat almaq üçün "Təhlükəsizlik Sektoru İdarəçiliyi" və "Təhlükəsizlik Sektoru İslahatı" üzrə TSİ Qeydləri-nə isnad edin.

Milli təhlükəsizlik siyasətləri yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyinə hansı töhvələri verir?

Yaxşı TSİd-i prinsiplərinə əsaslanan milli təhlükəsizlik siyasəti dövlət və əhalinin təhlükəsizliyini sağlam əsaslarla təmin edir. Milli təhlükəsizlik siyasətinin ən mühüm qazanlarından biri bu siyasəti hazırlayan zaman ortaya çıxan təhlükəsizliyə paylaşılan baxış sayıla bilər. Milli təhlükəsizlik siyasətində ifadə edilən təhlükəsizliklə bağlı paylaşan dəyərlər qərar vermə prosesində razılaşmalara gətirir və dəyişən maraqlar və məqsədləri prioritetləşdirməyə kömək edir.

Milli təhlükəsizlik siyasətinə yaxşı TSİd-i çərçivəsində baxsaq, onun beş əsas məqsədə xidmət etdiyini görürük::

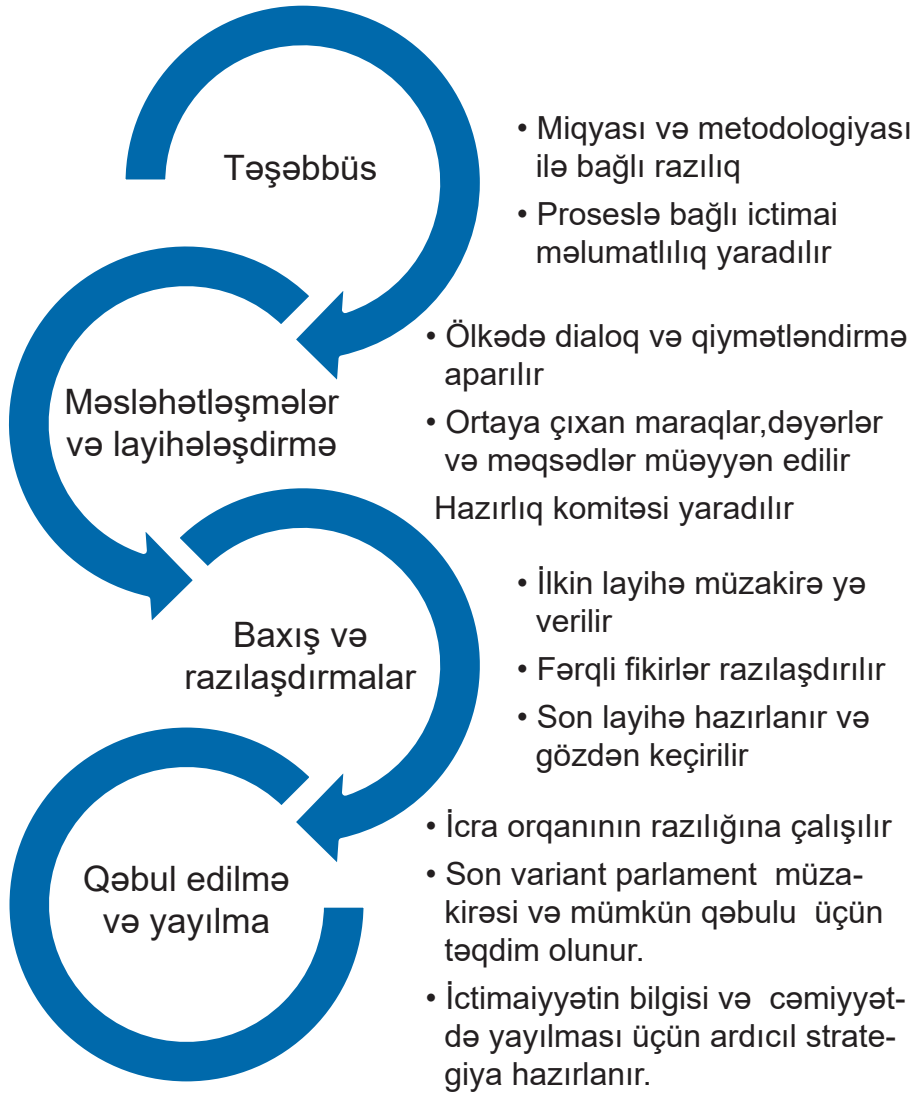
- **Milli təhlükəsizlik üçün geniş baxış müəyyən edir və o vətəndaşların rəngarəng tələblərini cavablayır.** Milli təhlükəsizlik siyasətləri, hökumətin bütün təhlükəsizliklə əlaqəli subyektlərinin fikir və təklifləri əsasında, eynilə qeyri-dövlət subyektləri kimi mülki cəmiyyət qrupları və ideal olaraq, beynəlxalq subyektlərin fikir və təklifləri əsasında dövlətin və vətəndaşların təhlükəsizliyinə yönəlmiş bütün təhlükələrlə bağlı geniş analiz tələb edir. Milli təhlükəsizlik siyasətləri vahid platformada daxili və xarici təhlükəsizlik təhdidlərini müzakirə etmək üçün imkan yaradır.
- **Effektiv siyasət yürütmək üçün istiqamətlər verir.** Milli təhlükəsizlik siyasətləri yaxın və uzun müddətli məqsədlərin köklü baxışları üzərində köklənmək üçün fərqli subyektlər tərəfindən siyasi addımlar və operativ qərarlar verilməsinə imkan yaradır. Beləliklə, milli təhlükəsizlik siyasəti mərkəzləşmiş siyasət qurma prosesi vasitəsilə bütün təhlükəsizlik subyektlərinin töhvələrini optimallaşdırır.

maqla təhlükəsizlik sektorunun effektivliyini gücləndirir: təhlükələrin, təhlükəsizlik sektoru daxilində və xaricindəki geniş sayılı subyektlərdən cavab tədbirləri tələb etdiyi hallarda bu xüsusilə əhəmiyyətlidir.

- **Təhlükəsizlik sektorunun hesabatlılığını və məhsuldarlığını artırır.** Milli təhlükəsizlik siyasəti paylaşan dəyərlər və məqsədlərə uyğun olaraq vəsaitlərdən daha yaxşı istifadə etməyə imkan verir və eyni zamanda təkrar işlərin qarşısını alır və narazılıqları minimuma endirir. Bu cür hal təhlükəsizlik xərcləmələrini real və dayanıqlı edir və onları ölkənin başqa prioritetləri ilə balanslaşdırır. Milli təhlükəsizlik siyasəti, həmçinin iş qabiliyyətini ölçmək üçün zəruri olan aydın etalon irəli sürməklə hesabatlılığı da artırır.
- **Təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı daxili konsensus qurur.** Məsləhətli milli təhlükəsizlik siyasəti qurma prosesi ölkədaxili peşəkar, ictimai, siyasi və sektoralı qrupların dialoq və əməkdaşlığına kömək edir və bu cür dialoq təhlükəsizliyin təmin edilməsi, idarəetməsi və onun üzərində nəzarət üzrə əsas dəyərlərlə bağlı konsensus əldə etməyə kömək edir. Bu cür şəffaf və iştirakçı yanaşmalar dövlətin təhlükəsizlik qüvvələrinin fəaliyyətinə olan ictimai inamı artırır.
- **Regional və beynəlxalq inam və əməkdaşlığı artırır.** Ardıcıl, şəffaf və xalq tərəfindən paylaşan milli təhlükəsizlik siyasəti, regional və beynəlxalq tərəfdaşlara dövlətin müdafiə və təhlükəsizlik sahəsindəki dəyərləri, qayğıları və maraqları barədə mesaj göndərir və çox zaman regional və beynəlxalq əməkdaşlıq üçün xüsusi niyyətlər müəyyən edir: bu cür açıq xəbərləşmə münaqişənin qarşısını alır və beynəlxalq əməkdaşlığa sövq edir.

Milli təhlükəsizlik siyasətləri formalaşdırılan zaman hansı əsas addımlar atılır?

Milli təhlükəsizlik siyasətlərinin formalaşdırılması üçün dünyada qəbul edilmiş ümumi nümunə yoxdur və hər bir siyasət ölkənin xüsusi şəraitini əks etdirməlidir, lakin ümumilikdə milli təhlükəsizlik siyasəti dörd fərqli addım əsasında formalaşır: təşəbbüsün irəli sürülməsi; məsləhətləşmələr və siyasətin layihə halına salınması; siyasətin gözdən keçirilməsi və razılaşdırılması; siyasətin qəbul edilməsi və cəmiyyətə yayılması (bax şəkil 2).

Şəkil 2. Milli təhlükəsizlik siyasətinin formalaşdırılmasında dörd addım.

Təşəbbüs. Milli təhlükəsizlik siyasəti icra orqanı tərəfindən siyasi qərara əsaslanaraq irəli sürülə bilər və ya hüquqi tələbatın nəticəsi ola bilər və ya keçmişdə aparılan siyasətin gözdən keçirilməsi nəticəsində ortaya çıxma bilər. Bu cür proses müntəzəm şəkildə bir neçə ildən bir baş verə bilər və ya zəruri hallarda mövcud hökumətin hesab etdiyi müəyyən dövrlərdə baş verə bilər və ya qanun əsasında ola bilər. Yeni milli təhlükəsizlik siyasəti planlaşdırılan zaman siyasətin formalaşdırılması prosesinin miqyası və metodologiyası ilə bağlı, insan və maliyyə resursları ayrılması və ictimai məlumatlılıq yaradılması kimi ilkin araşdırmadan başlamaq yaxşı praktika sayıla bilər.

Məsləhətləşmələr və layihələşdirmə. İcra orqanı adətən xüsusi komitə qurur və ya mövcud orqana məsləhətləşmələr aparmağı planlamağı və /və ya milli təhlükəsizlik siyasəti hazırlamağı tapşırır. Parlament komitələri və ya milli təhlükəsizlik şuraları kimi xüsusiləşmiş təhlükəsizlik məsləhət orqanları bu rolunu oynaya bilər, çünki onların təcrübəsi, təsisati dəstəyi və təhlükəsizliyə yönəlmiş mandatları vardır, eyni zamanda müstəqil qeyri-hökumət ekspertləri də bu işə cəlb oluna bilər. Komitə, məsləhətləşmələrin aparılmasına, tələblərin qiymətləndirilməsinə, uyğun mövzular üzrə köməkçi materiallar və kənar ekspert araşdırmaları sifariş verilməsinə və həmçinin, nəticədə layihələrin hazırlanması və onların üzərində işlənməsi və verilən təklifləri razılaşdırmaqla son variantın hazırlanmasına cavabdehdir. Texniki baxımdan, ilkin mərhələdə savadlı və təmsilçi layihə komitəsinin təyin edilməsi, prosesi gücləndirir.

Geniş məsləhətləşmələr milli təhlükəsizlik siyasətini iştirakçı və legitim edir və həm də onun yerinə yetirilməsinə kömək edir.

Milli təhlükəsizlik siyasəti aşağıdakılardan fikir və təkliflər almaqla güclənir:

- Müdafiə və daxili işlər nazirliyi, kəşfiyyat xidmətləri, silahlı qüvvələrin nümayəndələri, qanunvericilik komitələri və maliyyə idarəetmə orqanları kimi *hökumət təhlükəsizlik subyektlərindən* ;
- Xarici işlər, iqtisadiyyat, inkişaf, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, səhiyyə və immiqrasiya kimi təhlükəsizlik sektoru ilə adətən əlaqəli olmayan nazirliklərdən;
- Müxalif siyasi partiyalar, media, qadın qrupları, mülki cəmiyyət təşkilatları, elmi cəmiyyətlər və müstəqil texniki ekspertlər kimi *qeyri-hökumət subyektlərindən*;
- *İctimaiyyətdən*, çünki məsləhətləşmələr prosesin və siyasətin legitimliyini təkmilləşdirir və siyasəti real təhlükəsizlik tələblərinə daha da cavablayıcı edir – məsləhətləşmələrin seçilmiş nümayəndələrdən kənara çıxarılması gəndər, etnik və milli azlıqlar kimi az təmsil olunan qrupların fikir və təkliflərinin daxil edilməsinə imkan verir;

[Gəndər bərabərliyi və təhlükəsizlik siyasəti ilə bağlı daha çox məlumat almaq üçün, baxın: TSİ Köməkçi Materialları: “Gəndər Bərabərliyi və Yaxşı Təhlükəsizlik Sektoru İdarəçiliyi” və “Gəndər Bərabərliyi və Təhlükəsizlik Sektoru İslahatı”.](#)

Baxış və razılaşdırmalar. Razılaşdırma prosesi layihələşdirmə prosesinin son hissəsidir, burada ilkin layihə və məsləhətləşmələr barədə gedən fikir və təklifləri bir yere toplayıb milli təhlükəsizlik siyasətinin son layihəsi hazırlanır və gözəndən keçirilir. Çoxluğun iştirakçı olduğu məsləhətləşmələr milli təhlükəsizlik üzrə çox sayda fərqli fikirlər ortaya qoyur və hazırlıq komitəsinin rolu bütün bu fərqli baxışları, bütün qadın və kişi, qız və oğlanlar üçün və eynilə dövlət üçün uyğun olan vahid təhlükəsizlik təminatı yanaşmasına çevirməkdir. Buna nail olmaq üçün, əldə olan ilkin layihəni məsləhətləşmələr və layihələşdirmə zamanı həm daxili istifadə üçün və həm də ictimai müzakirə üçün yayıla bilər və ya onlar birləşmiş formada yayıla bilər. İki mərhələli yanaşma, rəngarəng fikir və təklifləri milli təhlükəsizlik siyasətinə daxil etməyə kömək edir: birincisi, geniş və çoxluclu ictimai məsləhətləşmələr milli təhlükəsizlik siyasəti

üçün məcburi olmayan ideyalar irəli sürər və sonra hökumət layihələşdirmə komitəsi öz layihəsini yekunlaşdırdıqda, bu ideyalardan istifadə edə bilər.

Siyasətin qəbul edilməsi və yayılması. Milli təhlükəsizlik siyasəti layihəsini hazırlamağa mandat verən orqan (adətən icra orqanı) bu siyasətin yerinə yetirilməsi üçün öncə onu qəbul etməlidir. Hüquqi cəhətdən bu siyasətin qəbul edilməsi üçün parlamentin qərarı hər bir siyasi sistemdə tələb olunmur, lakin əgər bu siyasət demokratik yolla seçilmiş parlament tərəfindən qəbul edilirsə, o zaman milli təhlükəsizlik siyasətinin legitimliyi də artır. Milli təhlükəsizlik siyasətinin parlament tərəfindən qəbul edilməsi prosesi ictimai məlumatlılığı da artırır və o yeni siyasətin ictimaiyyətlə müzakirəsi və cəmiyyətə yayılması baxımından ardıcıl siyasətin əhəmiyyətli elementinə çevrilə bilər. Bu səbəbdən, icra orqanı, könüllü şəkildə, yeni milli təhlükəsizlik siyasətinə baxmaq, müzakirə etmək, düzəlişlər etmək və ya bəyənmək üçün parlamentə təqdim edə bilər. Parlamentlər milli təhlükəsizlik siyasəti qurmaqda fərqli rollar oynayır: bir çox sistemlərdə, parlamentlər milli təhlükəsizlik siyasətlərinə, onu qəbul etməzdən öncə, köklü dəyişikliklər etmək gücünə malik olur; parlamentlər var ki, onlar sadəcə, heç bir düzəliş etmədən yeni siyasəti qəbul edirlər; çox zaman parlamentlər yeni təhlükəsizlik siyasətinin qəbul edilməsində heç bir rola malik olmur və ya ancaq icra orqanının istəyi ilə edirlər.

[Parlamentlərin təhlükəsizlik sektorunun yaxşı idarəçiliyində rolları və vəzifələri ilə bağlı daha çox məlumat almaq üçün, TSİ Köməkçi materialları olan “Parlamentlər”-ə baxın.](#)

Milli təhlükəsizlik siyasəti formalaşdırıldıqdan və qəbul ediləndən sonra onun yerinə yetirilməsi lazımdır. Milli təhlükəsizlik siyasəti ümumi və yüksək səviyyəli sənəd olduğundan, o öz məqsədlərinin necə praktikaya çevrilməsi haqqında detallı yollar göstərmir, onun yerinə yetirilməsi bu siyasətin müəyyənləşdirdiyi prioritetlərə və təhlükələrə cavab vermək üçün mövcud imkanların detallı qiymətləndirməsini nəzərdə tutur. Bu siyasətin yerinə yetirilməsinə cəlb olunan hər bir sektoraltı subyekt üçün siyasi icmallar və həmçinin geniş qanunvericilik icmalları çox zaman zəruri olur. Milli təhlükəsizlik siyasətinin yerinə yetirilməsi üzərində nəzarət, monitorinq və qiymətləndirmə üzrə icmal mexanizminin qurulması boşluqların müəyyən edilməsinə kömək edir.

Milli təhlükəsizlik siyasətinin real imkanlar və ən

son təhlükə qiymətləndirməsi fonunda uyğunluğunun daimi olaraq gözəndən keçirilməsi də zəruridir. Milli təhlükəsizlik icmalları siyasi prosesin tam siklinə töhvə verir və yeni milli təhlükəsizlik siyasətinin layihələşdirilməsi haqqında qərara gətirir. Bir çox ölkələr bu tapşırığı milli təhlükəsizlik şurası kimi təsisatı orqana həvalə edir; başqaları bu funksiyayı xüsusi idarələr arası baxış qrupları vasitəsilə keçirilən müntəzəm görüşlərdə və ya çoxsaylı maraqlı tərəfləri birləşdirən ekspert şəbəkəsində görürlər; başqaları bu məqsədlə daimi qruplar qururlar. Parlamentlər həm də milli təhlükəsizlik siyasətinin yerinə yetirilməsini təmin etməkdə məsuliyyət daşıyırlar.

Milli təhlükəsizlik strategiyaları

Milli təhlükəsizlik siyasəti milli təhlükəsizlik strategiyasından fərqlidir, ancaq hər iki halda bəzən terminlər dəyişməz olaraq istifadə olunur. Milli təhlükəsizlik siyasəti ümumi anlayış olub təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün prioritetlər və məqsədlər müəyyən edir; milli təhlükəsizlik strategiyası isə milli təhlükəsizlik siyasətində irəli sürülmüş məqsədlərə necə nail olunmasını göstərir. Milli təhlükəsizlik strategiyası praktiki sənəd olub (və ya sənədlər toplusu) milli təhlükəsizlik siyasətini həyata keçirmək üçün zəruri mexanizmləri açıqlayır, bu mexanizmlərdən uzun müddət ərzində necə istifadə edilməsini göstərir və bu mexanizmlərin kopyalanmaması üçün onlardan birlikdə necə istifadə olunmasını və resurslardan necə ən yaxşı səviyyədə istifadə olunmasını ətraflı açıqlayır. Yekun olaraq, milli təhlükəsizlik strategiyası milli təhlükəsizlik siyasətini necə yerinə yetirməyi göstərir.

Milli təhlükəsizlik siyasətləri formalaşdırılan zaman hansı problemlər yaşanır?

Adi və qeyri-adi təhlükələrin balanslaşdırılması.

Milli təhlükəsizlik siyasəti geniş səpkili təhlükələri nəzərə almalıdır və qəbul edilməlidir ki, təhlükələr istənilən tərəfdən gələ bilər və əhali arasındakı fərqli qruplar, məsələn, gendər, etnik mənşə, din, sosio-iqtisadi status əsaslı təhlükələr və ya yerləşmə yerindən asılı olan təhlükələr də fərqli qəbul edilə bilər. Tipik nümunələr kimi, dövlətlərarası və dövlət daxili münaqişə, terrorçuluq və mütəşəkkil cinayət və həm də cəmiyyət və dövlətə qarşı yönəlmiş iqtisadi və sosial təhlükələr də bura daxildir. Məsələn, gendər-əsaslı və ya irqi və dini əsaslı zorakılıq, yüksək intensivlikdə olan silahlı münaqişə və iqtisadi qey-

ri-sabitlik bu qəbildəndir. Milli təhlükəsizlik siyasətini qiymətləndirməyə məsul olan daimi qrup təhlükə mühitini daimi olaraq müşahidə etməlidir.

Aşkarlıq və sirliliyin milli təhlükəsizlik siyasəti qurularkən balanslaşdırılması.

Milli təhlükəsizlik siyasəti qurulması dövləti zəiflədə bilən həssas məlumatları da əhatə edir və bu səbəbə görə, bu siyasəti müəyyənləşdirən zaman müəyyən sirlilik tələb oluna bilər. Lakin, milli təhlükəsizlik siyasətinin daxilə və xaricə inam yaratma təsirləri açıq və ictimai müzakirələrdən və bu siyasətin şəffaf şəkildə formalaşmasından asılı olur. Bəzi ölkələr bu qayğıları balanslaşdırmaq üçün örtülü dildən istifadə edir (və ya strateji cəhətdən birqiymətli olmayan) və ya məxvi və açıq milli təhlükəsizlik siyasətləri hazırlayırlar, lakin bu cür yanaşmalar siyasətin formalaşdırılması prosesinin legitimliyini və onun inam yaratma təsirini və ortaya qoyulan siyasəti sarsıdır. Alternativ siyasət isə, milli təhlükəsizlik siyasətini ümumi təhlükəsizlik məqsədləri və dəyərləri haqqında ictimai debatların mövzusunda çevirməkdir, eyni zamanda icranın detallarını ikinci dərəcəli strategiyalara və ya sirliliyə uyğun olan başqa planlaşdırılan mexanizmlərə həvalə edilməsidir.

İcmal prosesinin itkiləri və qazancları. Milli təhlükəsizlik siyasətləri insan resursları və maliyyə resursları baxımından baha başa gəlir və onlar çox zaman təhlükəsizlik sektorunun strateji dəyişikliklər etməsinə mandat verir və bu dəyişikliklərin yerinə yetirilməsi yaxın müddət üçün dağıdıcı da ola bilər. Milli təhlükəsizlik siyasətinə tez-tez baxış keçirilməsi resursların və təhlükəsizlik sektorunun effektivliyini daraldır, lakin periodik baxışların keçirilməsi zəruridir – xüsusən də strateji mühit dəyişdiyi zaman və ya cari təhlükəsizlik siyasəti tələblərə cavab vermədiyi hallarda. Milli təhlükəsizlik siyasətinə baxışın vaxtını dəqiq müəyyən etməyin ən yaxşı yolu aparılan milli təhlükəsizlik siyasətinin yerinə yetirilməsinə qoyulan monitorinqdir.

İctimai debatların ekspert fikir və təklifləri ilə balanslaşdırılması. İctimai debatlar milli təhlükəsizlik siyasətinin ictimai legitimliyini yaxşılaşdırır və həmçinin, onun, qadın və kişilərin, oğlan və qızların fərqli təhlükəsizlik tələblərinə daha da cavablayıcı olmasına kömək edir. Lakin ictimaiyyətin fikirləri, müstəqil ekspert analizləri və təhlükəsizlik sektorunun daxilindən və xaricindən gələn texniki imkanlar ilə tamamlanmalıdır. Əgər təhlükəsizlik məsələləri üzrə aparılan ictimai debatlar mübahisəli olursa, o zaman təhlükəsizlik siyasəti barədə cəmiyyətdəki konsensus və bu siyasətin legitimliyi, məsələnin xüsusi siyasi və

ya sektorlu maraqlara xidmət etdiyi qavrayışla sarsıla bilər. Siyasətin formalaşdırılması prosesində şəffafıq və çoxtərəfli müzakirə strategiyası, debatlar və konsensus mühitinin yaranmasına kömək edər və bu qayğıları balanslaşdırmağa kömək edər.

Siyasətin formalaşdırılmasının icraatla balansaşdırılması: Milli təhlükəsizlik siyasətinin öz tərifinə görə iddialı olmasına və milli təhlükəsizlik üçün geniş baxış ortaya qoymasına baxmayaraq, bu cür siyasət, onun bütün elementləri yerinə yetirdiyi zaman fərqlilik yaradır. Bu o deməkdir ki, siyasətin hazırlanması prosesi onun yerinə yetirilməsini təmin edən gələcək imkanları nəzərə almalıdır. Buradan çıxış edərək, sonrakı dövrlərdə milli təhlükəsizlik strategiyasını inkişaf etdirmək ehtiyacının ortaya çıxacağı halları nəzərə alaraq, milli təhlükəsizlik siyasətinə bununla bağlı əlavə bir maddənin də daxil edilməsi zərurəti yaranır və ya milli təhlükəsizlik siyasətində müəyyən edilmiş qlobal baxışı həyata keçirmək üçün bir plan da daxil edilə bilər. Siyasətin hazırlanması prosesi, siyasətin həyata keçirilmə mərhələsində nə qədər məlumatın tələb edildiyini və strategiyalar və sektoralı planlar qurmaq vasitəsilə bu siyasəti həyata keçirməyə çalışanların vasitələrinin miqyasını da nəzərə almalıdır. Bu siyasəti həyata keçirənlərlə əməkdaşlıq səyləri siyasətin formalaşmasında mühüm yer tutur.

Milli təhlükəsizlik siyasətləri TSİ-ı ilə necə bağlıdır?..

Milli təhlükəsizlik siyasətləri, dövlət və onun vətəndaşları üçün milli prioritetlər müəyyən edir və bu prioritetləri qarşılamaq üçün tələb olunan imkanlar müəyyən edir və bu o mənaya gəlir ki, milli təhlükəsizlik siyasəti TSİ-ı ilə iki fərqli yolla bağlıdır.

- Milli təhlükəsizlik siyasətinin hazırlandığı və ya geniş siyasi prosesin tərkib hissəsi kimi təftiş edildiyi şəraitdə, bu siyasəti həyata keçirmək üçün TSİ-ı tələb edilə bilər və məqsədlərə nail oluna bilər;
- TSİ-nin milli prioritet kimi müəyyən edildiyi şəraitlərdə, ölkənin böhrandan çıxdığı və ya yeni siyasi sistemə keçdiyi hallarda islahatları aparmaq üçün geniş tərkibli dövlət və insan təhlükəsizliyi baxışı yaratmaq üçün adətən yeni milli təhlükəsizlik siyasəti tələb olunur.

TSİ-ı hətta təhlükəsizlik sektorunun sadəcə bir hissəsinə fokuslandığı zaman bütövlük təşkil edir, lakin bu o zaman mümkün olur ki, orada dövlət və

insan təhlükəsizliyi təminatının prinsiplərini, dəyərlərini və məqsədlərini müəyyən edən geniş əhatəli sənəd olsun. **TSİ-ı, heç bir zaman başqa milli təhlükəsizlik strategiyaları və prioritetlərindən izolə edilməmiş halda effektiv ola bilməz. Bu səbəbdən, milli təhlükəsizlik ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi əsasında hazırlanmış, dəqiq formalaşdırılmış milli təhlükəsizlik siyasəti TSİ-ı üçün önəmli siyasi alətdir.**

[TSİ-ı ilə bağlı daha geniş məlumat almaq üçün "Təhlükəsizlik Sektoru İslahatı" üzrə TSİ Köməkçi materiallarına baxın.](#)

Əlavə vəsaitlər

Milli təhlükəsizlik siyasəti qurulması prosesləri üçün əlavə məlumatlar:

- BMT TSİ İşçi Qrupu "BMT-nin milli təhlükəsizlik siyasətləri və strategiyaları qurulması proseslərinə dəstəyi", *Security Sector Reform Integrated Technical Guidance Notes* BMT 2012 səh.117-146
- Bard Knutsen, "Milli təhlükəsizlik siyasəti/strategiyası hazırlanması: Yol xəritəsi" *S+F: Sicherheit und Frieden/Security and Peace* 32012 səh 112-140.
- Piter Albrekt və Karen Barnes, "Vəsait 8* Milli təhlükəsizlik siyasəti qurulması və gəndər". *Gender and Security Sector Reform Toolkit*, Megan Bastick and Kristin Valasek(red.) Genevrə, DCAF, OSCE/ODİHR, UN-İN-STRAU, 2008
- Milli təhlükəsizlik üzrə beynəlxalq işçi qrupu. "The policy process", *Global Policy brief* 3, 2011

Gəndər bərabərliyi və milli təhlükəsizlik siyasəti qurulmasına uyğun olan beynəlxalq mexanizmlər ilə əlaqəli:

- BMT Baş Məclisi, "Qadınlara qarşı bütün diskriminasiya hallarının ləğvi ilə bağlı Konvensiya"(CEDAW), 19 dekabr.1979, BMT, Müqavilələr seriyası, cild 1249, səh.13
- BMT, Pekin Fəaliyyət Bəyannaməsi və Platforması, IV Dünya Qadınlar Konfransı, 27 oktyabr, 1995
- BMT TŞ, TŞ Qətnaməsi 1325(2000)(Qadın, Sülh və Təhlükəsizlik) 31 Okt.2000 S/RES\1325(2000)

Əlavə DCAF TSİ-ı xəbərləri

- DCAF TSİ-ı və yaxşı idarəçiliyin bütün aspektləri üzrə geniş tərkibdə vəsaitlər, kitabçalar və rəhbər vəsaitlər dərc edir və onlar DCAF-ın saytından əldə edilə bilər.
- DCAF-İSSAT Praktikasını öyrənmə saytında çox sayda onlayn vəsaitlər TSİ-ı praktikləri üçün sərbəst əldə edilə bilər: <http://issat.dcaf.ch>
- TSİ Köməkçi materiallarını həm onlayn olaraq və ya telefon və tabletlərə aşağıdakı <http://ssrbackgrounders.org> saytdan yükləyə bilərsiniz.

Silahlı Qüvvələr Üzərində Demokratik Nəzarət üzrə Cenevrə Mərkəzi (DCAF) beynəlxalq fond olaraq müxtəlif ölkələrə təhlükəsizlik sektorunda yaxşı idarəçiliyi və islahatları təşviq edir.

Mərkəz təhlükəsizlik sektorunda demokrtaik idarəçiliyi təmin etmək üçün normalar və standartlar hazırlayır və təşviq edir, dərin siyasi araşdırmalar aparır, ən yaxşı praktikaları və tövsiyələri aydınlaşdırır ölkədaxili səviyyələrdə məsləhətlər verir və praktiki kömək proqramları irəli sürür.

DCAF, Petra Qurtnerə dizayna görə, Çerri Ekinse İngiliscə redaktə etdiyinə görə, Linda Çinafa Fransız dilində redaktə etdiyinə görə, Linda Maçata Fransız dilinə tərcümə etdiyinə görə,və Fernando Kolaçoya kompyuter proqramı hazırladığına görə təşəkkür edir.

Seriyaların redaktoru

Fairli Çappuis

Bu buraxılışa isnad etmək üçün

DCAF-Təhlükəsizlik Sektoru İdarəçiliyi üzrə Cenevrə Mərkəzi. Təhlükəsizlik Sektoru İslahatı, TSİ-ı Köməkçi materialları seriyaları. Cenevrə,DCAF,2015.

© DCAF. TSİ Köməkçi materiallarını bu saytdan əldə etmək olar www.dcaf.ch . İstifadəçilər DCAF-a isnad edərək bu materialların surətini çıxara bilər və yaya bilər. Kommersiya məqsədi üçün istifadə edilə bilməz.